

Arnošt Lustig

Můj známý Vili Feld

Román o lehkosti nesplněného slibu
a mučivých výčitkách svědomí

Mladá fronta

Můj známý Vili Feld

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na

www.mf.cz

www.e-reading.cz

www.palmknihy.cz

MLADÁ FRONTA

Arnošt Lustig

Můj známý Vili Feld – e-kniha

Copyright © Mladá fronta, a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

MLADÁ FRONTA

Arnošt Lustig
MŮJ ZNÁMÝ VILI FELD

Arnošt Lustig

MŮJ ZNÁMÝ

VILI FELD

/TMA A SVĚTLO SVĚTA/

Mladá fronta

Autor děkuje za podporu této knihy společnosti VEOLIA VODA
ČESKÁ REPUBLIKA, a. s..

Copyright © Arnošt Lustig, 2008

ISBN 978-80-204-1815-9 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-204-5034-0 (ePDF)

Doplněné vydání

Když nemůžu spát a cítím se vinen, ačkoli jsem nic neudělal a ani mě nikdo neobviňuje, píšu, a noc na sebe vrší vrstvy tmy, až zhoustne natolik, že její tkanivo praská jako natažená látka a začne jí prosakovat svítání. Slyším v duchu, co nemá jméno. Co nejde pojmenovat. Jen chvění. Čím přesahuje mlčení hlas a hlas ticho. Hranice, kde splývá dobré a zlé, a zároveň mez, která se neztrácí, jen vlněním posunuje k noci, když přijde večer a padá tmou jako kámen vzduchem, svou vlastní vahou k jitru.

Z DENÍKU MALOMĚŠŤÁKA

Dobro a zlo?
Zločin a trest?
Každý to vidí jinak.
Vždycky to někdo je.

I Byla na pouti, kde měli atrakci. Ženy si mohly koupit lístek a roztočit kruh jako v ruletě. Místo čísel se zastavilo kolo u jednoho ze tří znamení: Seznámení, Přátelsky a Vášnivý milovník. Výhra byla políbit Hitlera. Když se kolo zastaví u Seznámení, smí se žena letmo dotknout rty jeho tváře. Zastaví-li se kruh na Přátelsky, může ho lehce políbit na rty. Pokud kolo dojde na Vášnivý milovník, žena na něj doráží ústy, jak se jí zachce. Hitler tam samolibě seděl se svými rybími rty a tenkým knírkem, s pedantským pohledem člověka, který se jen nerad účastní, a úzkoprsou snahou si nezat. Měla chuť zafixlovat kolo, aby se zastavilo u znamení Vášnivý milovník a cizí ženské mu hmoždily ústa.

ZE SNA

Žádný kuň není tak dominantní, aby si mohl dovolit při dostihu chyby. Neběžel příliš rychle. Věc spočívala v tom, že běžel nesprávným směrem.

My přijdem, 1948

Proč člověk žije? Proto, že se narodil? Proč mě sem přivedla neznámá hra maminky a tatínka? Stačilo jenom, aby si tatínek lehl na maminku, nebo hodit – jako do forbesu – v náhodné chvílce stříbrnou korunu do hracího automatu štěstí nebo neštěstí?

Tak jsem tedy to sobotní ráno vystrčil zadeček na pana doktora Poppera a sestřička řekla: „Vidíte, paní Krausová, je to kluk.“ (A netušila, že povzdech mé osmnáctileté maminky nad mými zhnědlými pŕlkami a pŕání, abych se jmenoval Jindřich, bude poslední, co vysloví.)

K čemu jsem přišel? Jaká to byla řada, která čísla, jaké hvězdy? Které sudičky mně pŕály nebo nepŕály, co jsem se teprve měl dovědět? A proč takhle? Můžez mít význam, že maminka slavila narozeniny třicátého dubna, kdy se údajně koná sabat čarodějnic? A má jiný význam, že zemřela posledního dubna, když jsem spatřil světlo světa? Kdo určil, co se má stát? Proč jsem se nenarodil jako lev, pták nebo štěnice? Co je ve mně hlas a co ozvěna? Připadám si jako ryba z pohádky, která ve chvíli úzkosti promluví. (Držel jsem vždycky s rybářem, ne s jeho ženou, která skončila u necek, protože neměla nikdy ničeho dost.)

Proč si člověk myslí, že je-li něco daleko, natolik se ho to netýká? Co je vzdálené, co blízké? Je život vášeň, omyl, nebo nuda? Nedorozumění, výsada, anebo nesmysl? Přijdeme cestou na kloub alespoň něčemu? Co je štěstí, osud? Je vše jen náhoda? Má to skrytý řád? Má význam hvězdný prach, který dýchám? Co je krása? Co smysl?

Co je, to je, říkal Plešoun Leoncavallo, odborný učitel tělocviku v sirotčinci v Belgické 25. Jsi, protože jsi. Žádný strach, to taky přejde. Ale proč? Nemůžez to být jen chemie, jak tvrdil Plešoun. Chvíli se mi zdá existence smutná a vzápětí z týchž důvodů hezká. Na něco se vyspím dobře, na cosi do mrzuta. Tak je to s mou minulostí i budoucností. Chvíli jsou nejisté, za chvíli je mi z nich do zpěvu. Proč nejsem (vím, že i takhle se jenom ptát je pitomost) růžovým slunečním paprskem nebo starou pannou Elsou Ebergovou v poválečném prázdninovém táboře? Krůpějí krve, sladkou bolestí nevěsty nebo dechem horolezce, než padne? Proč není v životě nic tak jisté alespoň jako rychlost světla? Kde je smysl toho všeho?

Dřív se mi zdály v noci příběhy. Teď jenom obrazy, věta. Dlouho se mi opakoval sen z divadelního zákulisí: Za staženou oponou ke mně přistoupila dívka s běloučkou pletí, zničehonic mě objala a pohládila. Cítil jsem, jak byla teplá a vláčná. Najednou přivřela oči, přestávala se mazlit a šeptala, že už to stačí. Proč přišla nahá? Co v sobě obnažila kromě svlečených šatů? Později jsem se ptal: Je žena bludiště? Cesta a schody, po nichž stoupáme i klesáme do sebe samých? Svátost, kterou se rouháme? Krása, bez níž je život ubohý?

Probouzím se dřív, než bych měl. Snad už nepotřebuju tolik spát. Občas se spánkem zpotím. Ptám se, jak to všechno dopadne. Nevím přesně co. Proniká mnou nevysvětlitelná úzkost, než s jitrním světlem přejde.

Adler, moje nevlastní dvojče a kamarád, mi svěřil, co se mu vrací s pokročilým věkem. Jeho případ s Ledererem. Prchali ke konci války hořícím lesem, esesáci stříleli na všechno, co se hýbalo. Utíkali dva. Stěží se vyškrábou z polí do strmého kopce a lesa za vrcholem. Najednou se objevil Lederer. Spočítali si během vteřiny, že ve třech by je spíš chytili. Kudy jdete, zeptal se. Mlčeli jen dvě tři vteřiny, než ukázali na východ. Lederer pochopil, že chtějí jít sami; měl v očích zoufalství i vzdor a opovržení, otočil se na podpatku a zmizel opačným směrem.

Vnímal jsem to, jako by se to stalo mně. Jako Ervín Adler cejchuju lidi, jestli bych s nimi chtěl či nechtěl být v lágru. Někdy pochybuju, že bych chtěl být i sám se sebou. Proč, to není otázka ani odpověď. Rozdělují si lidi na bezpečné a nebezpečné. Těm nebezpečným se vyhýbám. Pokud nemusím, straním se jich. Ale co všechno je mezi tím?

Zvláštní je, že když se někdy blíží noc a v jejím ševelu už vlastně příští den, začínám posuzovat minulé události od začátku. Tanou mi na mysli, současně s tápavým zvukem tušení uvnitř, kde mu naslouchám jen sám: Ten, který vypovídá, jsme my, kdo naslouchá, jsme opět my a onen odpovídající, vzpouzející se nebo nalézající je znovu naše maličkost. Svědomí, sestra odpovědnosti, ohleduplnosti člověka k člověku.

Snad je to pro kočku. Neznámé vody, ve kterých se každý nakonec ztratí a utopí. Žalobce, soudce i popravčí v jedné osobě. Stínový soud, ve kterém jsme všichni soudci a který se nikdy neodkládá. Možná, že co hodlám psát, to moje první a zároveň poslední, nebude stát za kapku inkoustu. Hodně z toho, čemu přikládám důležitost, je zítra usazený prach. Cesta, po níž jsem šel. Tváře, místo nichž vidím záda, a pozdvižení, z něhož slyším jen ozvěnu rozplývající se v dálce. Nicotnost, nula, houbeles. Rozptýlená mlha. Nepotřebuju, aby mi někdo otloukal o hlavu krále Šalamouna, abych pochopil, že pružiny, které ovlivňují život, a neviditelné ruce a prsty, které ho hnětou jako těsto, zadělávané tajemnou tekutinou času, ta touha a úzkost, které nemohou umřít, obsah výkřiku po první ráně, kterou člověk dostane při narození, aby popadl dech, mají tisíce příčin, desetitisíce proč. A každé z nich ještě xkrát tolik. A nikdo je nestihne přebrat jako mák, který daly sestry přebírat Popelce. Jakmile jsem sám, je to se mnou jako s Adlerem, když vidí v duchu mezi stromy Ledererova záda.

Vidím také záda – události, protože jejich stříbro spatřím, když se na mě řítí v podobě katastrofy, a to také ne pokaždé včas. Z loužičky, kterou je paměť na začátku, se stává moře zapomnění, do kterého tečou řeky všeho, co se stalo. Ale ať mi pak někdo vysvětlí, proč se navzdory bezstarostnosti, se kterou jsem se narodil a která mi v životě už tolikrát pomohla a bez níž bych se nejspíš zbláznil, jako to hrozí Adlerovi, tolik vracím k Vilimu Feldovi? Proč ze všeho, co si chci potvrdit nebo popřít, vystupuje ze ztracena, z ticha a zapomnění znovu on?

Ty *třpytky*, panenky jeho šedých očí, výraz protáhlé, chytré tváře vyjadřující báječný příslib, co nás čeká, prelud nebo naděje, že to nejlepší je teprve na cestě, stačí zůstat naživu, kdekoli člověk je.

Vili Feld.

Ve dnech, kdy mi na hřišti Hagiboru odloudil a svedl Ruth Winteritzovou, neminul den, abych si nepředstavoval, jak se spolu prospali. Zdálo se mi o tom v noci. Sen plný tělesnosti, mírně řečeno. Byl ve snu asi horší než ve skutečnosti. Odehrávalo se to v hotelu, kde se probíral projekt Domova mládeže. Měla na starosti jeden z úseků.

Díval se na ni a líbil se mu její zadeček. Napadla ho bláznivá myšlenka: svést ji. Na jeho elegantní tváři se vyklubal úsměv. Nakonec se pomalu všichni rozcházeli. Požádal ji o tiskoviny. Mohl by je dostat? Ano, odpověděla. Má je v pokoji. Nabídl se, že si pro ně dojde, aby nemusela běhat po hotelu a hledat ho. Zamířila do pokoje, s Vilim Feldem v patách. Otevřela dveře, vešli a Vili Feld je rychle zabouchl. Řekl si buď anebo. Vrhł se na ni a k jeho velkému překvapení nebyla proti. Začal ji vášnivě líbat a přitom jí hladil zadeček přes sukni, přel jí vpředu. Nevěděla, kde všude má ruce. Masíroval jí prsa.

V objetí cítila, do jaké míry ho vzrušila. Šeptal jí, co se nedá opakovat. Chtěl její papulku, její ruku. Řekla mu, co chce od něho. Proměnil ji v lízátko. Narážela na jeho jazyk. Byla plná mléka, které mu nevadilo. Lačně jí polykal.

Dostrkal ji na postel. Líbal a hladil ji. Strhal z ní šaty a prádlo. Tuhl jí v rukou. Sklonila se. Udělal na oplátku všechno, co dostal od ní. Nacházel prsty každou štěrbinku. Děvko, Děvečko, Děvenko, šeptal. Děvko. Byl hrubý, i slovy jako smyslů zbavený. Kvílela bolestí. Řval. Držel ji za lokty a za boky. Chtěl, aby na něj vystrčila zadeček, a chválil její tělo. Rval ji za vlasy. Už nemohla dál. Šli společně do sprechy. Když ji viděl znovu nahou, opět začal. Bylo jí dobře? A jemu? Vzájemně si lichotili. Jestli je tělo jako přelévající se moře, nezmařili ani kapku. Sen končil setkáním nazítří. Řekla, že mi byla malinko nevěrná.

To další už bylo po probuzení.

„Mám o tobě sny,“ řekl jsem.

„Doufám, že ty nejslušnější,“ odpověděla.

„Naopak,“ řekl jsem.

„Nestydo,“ řekla.

„Asi bys to nechtěla slyšet.“

„Ne.“

„Byl v tom pan Feld. Velice důvěrně.“

„Neříkej.“

Zrudla? Nebyl jsem si jistý.

„Neměl jsem tě s ním seznamovat.“

„Proč?“

Ani teď nerudla.

Nemohl jsem jí líčit podrobnosti. Měla ho plnou pusou. Říkala, že je to skvělý pocit. Zacházel s ní jako s kurvou a chtěl, aby tak zacházela s ním. Připadalo mu to hrozné. Pokračovali asi deset minut.

„Nebyl to hezký sen,“ řekl jsem.

„Přála bych ti lepší,“ řekla.

Ale neptala se, co všechno se mi zdálo.

Myslel jsem na to, že nevynechali nic. A jak ráda si to nechávala líbit. Neznal jsem ji tak. Nebyl jsem Vili Feld. Byla s ním jiná? Vracel se k vzájemnému olizování. Neměl jsem z toho nejlepší pocit. Byl jsem rád, že jsem se probudil.

Kdoví, co se s Utinkou Futh Winternitzovou stalo. Nevrátila se, jako mnoho jiných. Nechtěl jsem si ji zmenšit na sen, který se mi o ní zdál. Chtěl jsem ji ochránit od hrubých doteků ze sna.

Sen se mnou zůstával dlouho. Podrobnosti nevyšuměly.

Sny Viliho Felda byly pravděpodobně střízlivější. (Ačkoli svoje sny nikdo nekontroluje.) Záleží na okolnostech, jak dalece jim hodláme věřit, že jsou zrcadlo, nejsou-li obrazem toho, co se nestalo, ale mohlo stát. Pokračování skutečnosti, nebo mnoha skutečností. Směs. Slitina.

Zdálo se mu několikrát za sebou, co se zdálo mnoha emigrantům, kteří se nesetkali s očekáváním, ať bylo jakékoli.

Vrátil se ve svém snu, ale nepustili ho už ven. Dobrovolně vlezl do pasti. Nasadil si okovy, zajatec ve vlastní kůži.

Tenhle sen mi Vili Feld převyprávěl.

Shledával, že původní země, z níž odešel, nebyla ve srovnání s jinými tak zlá.

„Nechci si stěžovat nebo naříkat,“ řekl.

„Dokud nás neplynujou, Vili, taky si nechci stěžovat,“ odpověděl jsem.

„Vypadá to, že jste trefil hřebík na hlavičku.“

Těšilo mne to. Své citové rozechvění skrýval. Nebo je maskoval. Nerozhodil ho ani nejsilnější kalibr. Sen o návratu, který se mění ve

vězení. To neutuchající, podvědomé i vědomé, jako proud v ponorné řece. Jako když tvrdil, že monogamie je největší hloupost, kterou si lidé vymysleli. To citově rozehvívajícím, co v rozumu hlodá jako červ, ano i ne, pochybnosti, váhání, nerozhodnost, nejistota mezi unikajícími jistotami. V duchu kýče *Zasvit' mi ty slunko zlaté*.

„Proč si člověk nemůže vybrat, kde a komu se narodí?“ povzdychl si, směšně.

„Nedá se to změnit?“ zeptal jsem se.

„Jen těm mimořádně šťastným,“ řekl.

Vili Feld.

Zákoutí jeho duše. Kam jsem mohl nanejvýš nahlédnout. Tušit. Ani to ne.

„Máme každý svou knihu osudu,“ řekl. „Je snadné tvrdit, že Bůh je mrtev, máte-li bezpečné zázemí, výhledy, jste-li obklopen krásou, bezpečím, trvalostí svých věcí. Ale proč nelze dopředu prolistovat knihu, která si říká osud? Může být laskavá i nespravedlivá. Pravdivá i plná klamu. Kdysi mi kartářka prorokovala, že v osmatřiceti budu v cizím městě a potkám známého, který mně, jako ručičky u hodinek, za pět minut dvanáct poskytne důležitou radu, inspiraci, povzbuzení. Zmeškám, jen když zaváhám a nebudu slyšet, co bych neměl přeslechnout. Opustila mě schopnost se rozhodnout. Nevěřím kartářkám, jako jsem nikdy doopravdy nevěřil kartám. Jen hraju. Někdy, abych vyhrál, jindy, abych zabil čas nebo se bavil tím, co od karet očekávají ti druzí.“

Byl to Vili Feld, který na hřiště Hagiboru v roce 1941 přinesl anekdotu, jak učitel napsal křídou na tabuli *Bůh je mrtev, Nietzsche*. A student pod to připsal bílé na černém: *Nietzsche je mrtev, Bůh*.

Některé anekdoty mohou být dlouho aktuální.

Premýšlel jsem o tom, kolikrát už byl Vili Feld mrtev, kdy mu duch říkal něco jiného, než tvrdila jeho ústa nebo než co namlouval sám sobě. Nebyl to soucit, ani jen porozumění. Byla to snaha přijít mu na kloub. Co v něm hlodá, nad co se dokázal povznést, nejenom tam a tady.

Šlehlo mi to mozkiem, rychlejší než myšlenka.

„Víte,“ řekl Vili Feld, „někdy se mluví o nesmrtelnosti. Pokud je dočasná, vím, o co jde. Všichni moji mrtví v jistém smyslu žijí. Ve mně. Není to pouhá vzpomínka. Je to jejich život, bohatý, košatý, každý se svým charakterem, svými sklony; epizody, osobní zážitky, které ve mně žijí a na něž nemůžu zapomenout. Není to jen otázka paměti. Je to záležitost duše. Hodně lidí si myslí, že duše je vynález básníků. Nikdo ji neviděl, neslyšel, neměl v ruce. Ale vykrvácel bych za to, že je. Určitě si ji jen nevymysleli rabíni, kněží a básníci. Zdráhám se přemýšlet o smrti. Připadá mi to jako nevhodný flirt, rouhání, prostopášnost. Je spolehlivě po válce, jen pochybuju, že spolehlivě skončila. Ale nevím si rady se svým životem. To je horší. Nic mi nechybí. Najím se, kdy chci; kdyby mi chyběly kšandy, rukavice nebo kravata, šaty, polobotky, kravata, dojdou si do krámu a koupím si, když budu chtít, od všeho třeba dvoje. Ty dražší. Mám všechno dobré, slušné, netrpím pocitem, že jsem chudinka, v žádném směru. Ale něco mi chybí. Nemůžu přesně říct co. Něco.“

Mluvil o štěstí. O smrti, nesmrtelnosti. Osudu. O směšnosti existence. O životě, selhání, povinnostech a vině a beztrestnosti. O zápasu se zlem, zvnějšku i zevnitř. O odpovědnosti za sebe, za ty druhé. Co si člověk zavíní už tím, že se narodil. Co dluží sobě a těm druhým. Co dluží ostatní jemu.

Z restaurace křičela hudba, náhodou jemnější kus.

„Mám neutuchající pocit, jako host, kterého nezvalí, a proto nevítají. Neobviňuju se, necítím se vinen, a přece, možná že být nevinný neznamená být bez viny. Myslím na svého otce, rabínského dědu, kdo, co, včetně mě, je zodpovědný za to, co se se mnou děje. Co jsem kdy, třeba nevědomky, porušil, co jsem zavínil, čemu jsem nezabránil. Slyším svůj hlas, který ke mně volá nebo šeptá, abych si uvědomil, že žiju. Jistě, žiju. Taky jsem mimochodem už párkrát zemřel. Tážu se jak, kde, co bude dál? Určitě nás oba poškodilo, kde jsme byli. Německá bezcennost života, kterou představili za války světu, dějinám, budoucnosti. Pár let po válce a válka je v nás, jako zhoubný nádor, vřed, neléčitelná nákaza. Ten hlas je svědomí, zodpovědnost, zoufalství a bezmoc. Trochu i rozmar. Přitom mně nic nechybí. Žen-

ské říkají, že na pohled ujdu. Když to dojde dál než k flirtování, cítím se pořád ještě dost mužně. Váhám, co všechno mohu připustit. Uvidíme.“

„To se ví, Vili,“ řekl jsem.

Trvalo mi pár dní, než jsem se vyrovnal s ozvěnou, co mi řekl, a hledal jsem, za sebe i za něho, proč. Strašila ho facka, kterou jako pomocník kápa, ze strachu z postihu, dal spoluvězni v Auschwitz-Birkenau*, v někdejším cikánském lágru, kde zaplynovali přes noc čtrnáct tisíc cikánů, aby udělali místo pro židovské vězně; rána holí, kterou téměř přerazil záda neposlušného vězně v družině nastupující do práce v Auto-Union, budoucím Audi, kam jsme rovněž nosili kameny na stavbu cesty, většinou jen tam a zpátky, abychom nahlédli marnost své existence před splynováním a smířili se s tím, že na tomto světě nemáme co dělat.

Nechtěl jsem myslet na smrt, stejně jako můj někdejší mentor Vili Feld. Básník se mýlí, jestliže tvrdí, že smrt není zlá. Je zlá. Zvláště předčasná smrt, smrt dětí, které se ještě nerozhledly, ale po jediném dni v Auschwitz-Birkenau vědí, zač je toho loket.

Smrt žen, které ztratily přehled, kde jsou jejich děti, co se s nimi stalo. Smrt otců, kteří umírají s pocitem, že jako otcové selhali, neschopní chránit a starat se o své rodiny. Smrt nevěst před svatbou, k níž už nikdy nedojde, jinochů, kteří už neuvidí, o čem snili, jak obstojí ve zkouškách života. Smrt zpěváků, kteří už nikdy nezapějí, smrt umělců, kteří se v duchu dotkli dokonalosti a zahynou vzápětí udušením cyklonem B. Můj seznam neměl konce.

Cítil jsem, že život Viliho Felda nemá hranici, jen předěly. Co bylo, je, co je, není.

„Itálie je krásná země,“ řekl. „Je jako žena. Chcete ji milovat a jen Bůh ví, proč to nejde beze zbytku. Je velkorysá, dobrosrdečná, má víc světla, než unesou oči. Cítíte, čím je výjimečná. Rozdává lásku, ale asi ne všechnu. Čím jsem tu déle, tím jsem přesvědčenější, že je to štěstí narodit se jako Ital.“

* (Pozn. red.: V červnu 2007 rozhodl Výbor pro světové dědictví UNESCO na žádost Polska a Izraele o změně názvu na Osvětim-Březinka.)

„Ještě jste nezemřel, tak čeho byste litoval, Vili,“ utěšoval jsem ho.
„Snažím se roztřídit si, co je opravdu v životě důležité,“ řekl.

To všechno říkal lehce, jako by tlachal při kartách a nebralo se každé slovo na těžkou váhu. Bral svůj život jako hazardní hru, s jeho vlastní elegancí, lehkostí a svým způsobem i lacinými moudrostmi. Byl to starý i nový Vili Feld, kterého jsem poslouchal, každé slovo, a hledal, co je za hlasem, zvukem slov.

Miloval určitě víc žen než jednu. Našel zalíbení v nejedné zemi. Mohl jsem se jen domýšlet, co hledal. V jakém rozpoložení myslil jsem ho potkal. Byla to ozvěna německých rasistů přemýšlet o tom, jakým rodičům se člověk narodil, na jakém místě, v jakou dobu a jaké štěstí by bylo narodit se jiné mamince a odlišnému otci, v jinou dobu, na jiném místě. Zdálo se mi zbytečné o tom přemítat a kazit si život a náladu. Bylo to vzdálené, ale jen léty, ne v paměti, v ozvěně.

Míjeli jsme ohradu s plakáty. Výrazná byla siréna, půvabná pan-
na s ptačím tělem a po hrud' a ňadra nahá. Nelákala námořníky, ale kolemjdoucí, a ne jako andělé smrti se zpěvem a nebeskou hudbou, aby podle legendy usmrcovali, ale dráždili. Uváděla cenu vstupu na výstavu, pár desítek lir.

„Jde o rovnováhu,“ řekl. „Poruchu rovnováhy.“

A pak: „Čert to vem. Je to prostě tak, že žít navěky je smrtelný hřích.“

Nono, myslel jsem si.

„Víte, kde bible nejvíc lže?“ zeptal se. „V kapitole o ráji. Ta větička, kterou si vymyslel asi ten nejzlomyslnější rabín: Ze stromu poznání dobrého a zlého však nejez. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti.“

Dodal: „Podívejte se na Německo.“

A do třetice: „Všechno dobře dopadne.“

„Jasně, Vili.“

„Člověk by musel být čaroděj, aby poznal, co ho čeká.“

Jiný plakát zval na verše řecké básničky Sapfó v novém překladu a v podání tří slavných hereček. Černými písmeny citovali: *Smrt je zle – tak bozi uznali. Vždyť kdyby byla krásná. sami by zmírali.*

Vili Feld si to přečetl a usmál se.

„Jasně, jak říkáte,“ řekl.

Pak řekl: „Bylo by dobré, kdyby se člověk mohl stáhnout do své ulity, mít klid. Alespoň tolik, kolik si zaslouží.“

„Kdo by chtěl klid, Vili?“ otázal jsem se. Podle mého nebylo nad neklid. Aby se pořád něco dělo. A mohl jsem si to vyfotografovat. Nemohl jsem postihnout, co si myslel. Proč se má cítit vinen, ačkoli nikomu nic neudělal? Proč se má domáhat místa, kam patří a je mu odpíráno?

Chtěl jsem obrátit list na rozumnější záležitosti: „Vili, vy jste ale musel mít hodně žen. Představte si, že byste sepsal seznam.“

„Bez touhy je to jen kus masa, příteli,“ odpověděl.

Nevypadal, že by byl na svá erotická vítězství pyšný.

Zničehonic řekl: „Někdy, ačkoli nerad, přemýšlím o smrti. Němci proměnili život v bezcennou komoditu, jak říkají zboží obchodníci. Zbytek světa se snaží předvádět smrt jako zábavu. Stálo by za to spočítat, kolik smrti pro zábavu člověk vidí nebo prodělá, než dospěje, a potom. O té bezcenné pomlčím. Snad aby se nám snadněji umíralo.“

Nahlédl patrně v mém výrazu, že se mi to zdá kapku morbidní, ale nic jsem neříkal. A taky Vili Feld už toho nechal.

„Bylo by lepší věřit, že každý z nás je svým způsobem první a poslední.“

„Jasně, Vili,“ podotkl jsem, ačkoli mi nebylo jasné, co tím chtěl říct nebo koho citoval.

„Nakonec můžu, nemusím, co nechci,“ řekl.

Podle Ervína Adlera byl Vili Feld sukničkář. Džentlmen. Se sklonem k hazardním hrám, u stolku i v životě. Zároveň měl Vili Feld – z hlediska vyššího poschodí duše – kousek pravdy. Prošli jsme německou ruletou. Pokládal Viliho Felda za maličko zbrklého. Válka ho trpělivosti nenaučila. Snad pokoře. Adler podtrhl slovíčko snad. Zdál se mu po válce netrpělivý. Případal si, že mu svět dluží. Pojem žid neztotožňoval s pojmem dluh. Naopak. Neřekl by, že je věřitel, ale v hloubi duše byl. Neměl právo na klid? Úvahy V. F. pokládal Adler

za zkratku. Například emigraci hned po válce. Dolů do Izraele, mezi miny a pomeranče. V. F. se neštítel ideologie, ale za žádnou by nešel do války. Revoluce ho znepokojovaly. Nebyl vysloveně sionista. To židovské v Izraeli ocenil z hlediska obrany bezbranných. Poučených. Popálených. Židé se domnívali dva a půl tisíce let, že je možné se bránit slovem. Omyl. Přecenili slovo. V rozhodujícím okamžiku je puška s náboji víc. Se zbraní v ruce to byla jiná liga. Rozhodující platidlo. Z bezbranných se stali přes noc, z nutnosti, obranyschopní. Nebylo to daleko hrdinství. Vzhledem k nepatrné rozloze země a trpasličímu počtu obyvatel. Vyhladili nepsaný zákon: Už nikde nikdo nesmí bez-trestně zabít člena židovské rodiny, i kdyby to byl poslední mrzáček. Na to slyšel Ervínek Adler stejně jako V. F. a moje maličkost. Z toho hlediska jsme byli kapku všichni sionisté. Navzdory protivnosti všeho, co bylo fanatické.

„Šalomáci šalom,“ posmíval se Adler, když se před odjezdem s V. F. potkali.

„Mír blízkým i vzdáleným,“ oplatil mu V. F. nápisem na branách židovských hřbitovů.

Vojenskou stránku židovského státu uznával bez výhrad. Evropa mu připomínala hřbitov. Nebyl sám. Lidé, kteří si za války mastili kapsu a teď vítali Rudou armádu a hlásili se o legitimaci revoluční strany, mu lezli krkem.

Izrael byl nová kapitola. To bylo, co chtěl. Znovu začít. Šel vstříc své soukromé revoluci.

Byl rád, že dostal povolení k výjezdu s podmínkou, že je to trvalé. Trvalé? Vnitřně se usmíval. Co může být pro smrtelníky trvalé? Stačí, že mu nebude v zimě zima, nebude jen jeden z mnoha, bez ohledu na to, co prožil, nebude se muset hlásit o svou totožnost, ani se za ni stydět. Díval se do daleka, ale asi ne dost daleko. Uvidí se. Uvidíme, co to udělá.

Mohl začít se svým staronovým obchodem, záclony, koberce a lino-lea? Druh jednání ho trochu odrazoval. Měl dojem, že za každým úmyslem uzavřít obchod se už předem skrývá snaha ho nachytat, podvést, ošidit. To se mu nezamlouvalo, ačkoli si o povaze obchodu

nedělal iluze. Nakonec to byl důvod, proč se rozhodl, prozatím, dát zase jednou všemu sbohem.

Proč se mi to zjevuje jako živý sen, sotva se uložím do postele? Přitahuju si žlutočernou chlupatou deku až ke krku, jako bych se bál sám sebe, nebo mi byla zima i uprostřed léta? Než to dotáhnu vedle spící Kůstky, Hanky Kaudersové, mé ženy, alespoň k svítání, na konec nejhlubší chodby noci? Je to odvěký souboj dobra a zla, který neprobíhá jen mezi tím, co má jména, místa a adresu, ale ve mně, a je těžké ukázat prstem, kdy a v čem jsem vyhrál nebo podlehl? Čím jsem vinen, v čem jsem bez viny? Proč mi epizody, o kterých už nikdo neví a ze kterých mě nikdo neobviňuje, táhnou hlavou až k nedostižnému ránu? Proč na mne dotírá můj vnitřní hlas, moje horší, nebo snad lepší svědomí?

Tou dobou, kterou se může začít (protože někde to musím nakousnout), v pošmourný deštivý den, poslední letní a první podzimní týden 1950, jsem si vykračoval po římské Piazza Cavour. Mou chůzi a výraz mých zelených kočičích očí, zsedlých, jen když se zlobím nebo bojím, držení těla (abych neházel rukama, jak mívám ve zvyku a kvůli čemu už mi babička Olga s tebou Magdou vytýkaly klackovitost), včetně ustrojení a kravaty značky Ascot, byste museli vidět. Světlešedé kalhoty z anglického flanelu, patričně zúžené na stehnech a u kotníků, s vysoko naštepanou manžetou na mých tenkých skákavých nožkách, střih v pase a přes zadek těsně, jak se patří. Opasek z prvotřídního boxu se zlatou přezkou, na které skáče do bronzu tepaný jaguár na kůzlátko. Narezlé tvídové sáčko se zapínáním na dva knoflíky, s vínovou podšívkou. Všecko jak se sluší na fotoreportéra týdeníku *My přijdem*, s nedělní obrázkovou přílohou.

Bylo mi dvacet. Za sebou jsem měl válku, tři roky koncentráku, Terezín, Osvětim a Buchenwald a kousek protiněmeckého povstání, před sebou život. Z podvědomého důvodu jsem neměl rád obchod. A k povolání, které se platí vysokým vzděláním, jsem se nedostal. Ne tolik pro nepřízeň sudíček nebo vlastní netrpělivost jako kvůli okolnostem, na které jsem měl jen nepatrný vliv. Doháněl jsem to po svém, jak se dalo.

Pršelo už od oběda. Tibera, zvířená přítoky, mi hučela v patách. Moje služební Leica III houpavě narážela do mých více méně už mužných prsou. Byl pátek. Byla to v mé kariéře první zahraniční cesta. Uměl jsem kapku německy a trochu italsky, co jsem se naučil od italských dezertérů v muničce Hassag Wörke pobočného tábora Meuslowitze u Lipska, kde nás na sedm měsíců zamíchali i s katolickými Polkami, vytahanými po porážce varšavského povstání z kanálů, a pár slov anglicky. S dychtivostí sobě vlastní jsem se už v duchu viděl propříště v Aténách, v Paříži nebo snad v Rio de Janeiru. Všechno jsem pokládal za zálohu na to, co teprve přijde. Neptal jsem se, co si zasloužím. Chtěl jsem. Byl jsem nadržovaný udělat pro sebe všechno. Soudil jsem s Adlerem: Teď jsme na řadě. Uměl jsem

ocenit, že mě poslali do Itálie. Nikdy mi docela nedošlo, jak připadla redakční rada zrovna na mne. Měl jsem štěstí? Nebo jsem byl v tom správném věku? Měl jsem čisté ruce, protože za války jsem se nestal do ničeho namočit?

Nebo jsem se přece jen dobře narodil? Mohl bych hladce sečíst chvíle, kdy bych se radši neviděl. Byl to omyl? Pár staříků to i beze mne označilo za *přehmat revolučního opojení*.

I batole pochopí, že by se do města, jako je Řím, i když mi na cestu neotevřeli účet, rád podíval kdekdo z těch, co přicházeli v úvahu. Vlivných staříků se v redakci potloukalo dost. „Ať rozkvetou všechny květy.“ „Víme, co chceme.“ Nebo čínské heslo: „Nezáleží na tom, jakou barvu má kočka, dokud chytá myši.“ A podobně. Od Labe až po Ural a Amur nebo Usuri k Čínskému moři. Vyřizovali si přes mou hlavu účty? Když jsem s Adlerem utekli z transportu smrti z Buchenwaldu do Dachau, protože nás už šest dní odmítali krmit, ale pořád měli ještě dost kulek, a namočili jsme si prsty v Pražském povstání v posledních pěti dnech války, započítalo se to v kádrovém posudku mezi lepší vroubky. (Povedlo se nám později s Adlerem nakouknout do složky s osobními spisy, protože Ervínek to pekl s kádrovou referentkou Jiřinkou R. Pár lidí, s nimiž jsme – jak jsme si mysleli – byli zadobře, o nás prohlásilo věci na zvracení. To nejkřiklavější Adler s Jiřinkou R. spálil. Přísahal, že si to bude pamatovat, ale fakt je, že za sebe si vzpomínám jen na něco.) Možná, že důvod mé služební cesty do Itálie vězel i v popílku těch udání.

Nemluvím o tom, co jsem komu kdy špatného udělal nebo co jsem komu alespoň přál. Je to dlouhá štafeta, i když si ji předávám sám. Ze spousty věcí se člověk naučí vybírat takové, ze kterých se dá spráskat omluva, a nemusí mu zrovna hořet koudel. Kdo se omlouvá, zároveň se obžalovává. Jak říkají Italové, omluva je horší než čin. Spěchat se sebekritikou je neprozíravé. Kromě toho ani nejchytřejší lidí, které jsem poznal, nemůžou do nikoho sáhnout a vytáhnout si důkaz pro svoje předpoklady, i kdyby byly sebesprávnější.

Je člověk od přírody dobrý, krutý, nijaký? Uhněte ho až skutečnost? Co jednou provždy daná povaha? Co z něj užírá to lepší nebo zatlačuje

anebo poráží to horší? Je to teprve alchymie existence, která ho zpracuje do těch rozhodujících a rozpoznatelných rysů? Čím a kdy se to mění? Jakou úlohu v tom hraje zkušenost? Kdy to přeteče nebo nedokyne? Nejpronikavější právník a zákonodárce všech dob, notorický vousáč na poušti, jehož tvář si už nikdo nepamatuje, napůl náš člověk a napůl Egypťan, to rozlouskl, jak se zdálo rabi Cytronovi z Belgické 25, jednou provždy. Sami sobě žalobcem, obhájcem i soudcem rozhodujeme každou vědomou vteřinu, jak si vybereme mezi spravedlivým a nespravedlivým, správným a nesprávným a dobrým a zlým. Je to zápas ve dne v noci, bez přestávky. To se snadno řekne. Jak kdy. Lepší je hlídat se jak četník. Je toho čím dál tím víc, co vím, že nevím, jak opakuje Ervínek Adler po jiném vousáči, kameníkovi a flinkovi, co si s radostí vypil boolehav, protože údajně špatně vychovával mládež. Ale něco připouštíme ve svůj prospěch sami, a to je klacek o dvou koncích. Kdo chce psa bít, hůl si najde. (Bobeček Máhler v Belgické.) Pár lidí mě už nechalo smažit ve vlastní šťávě, abych si nevyskakoval. A za tři roky lágrů si člověk osvojí pokoru. Jestli jsem měl později smůlu na nadřízené, byly to škaredky. Náhoda? S ošklivými ženskými mám smůlu. Mohl jsem Adlerovi odpřisáhnout, že – alespoň mě – od ošklivé ženské nic dobrého nečeká. Proč? Proto. Měl jsem to od Viliho Felda? Od Lusteru Lieblinga alias Černého Pepe? Od Weltfeinda Flussera, Pračlověka z Belgické? Zanechá v nás každý člověk, se kterým se kdy sejdeme, otisk? Je duše každého z nás vlastně vetešnictví, spíš břímě, než co by nás povznášelo?

Nemám modrou krev. Není to erbovní rodokmen, až kam dohlédám. Podle očí, vlasů a pleti a rysů jsme se museli křížit po ty dva tisíce roků, co se říká, že jsme se vydali z Judeje a Samarie podél severních afrických břehů přes Gibraltar do Evropy a později do obou Amerik a Austrálie (nemluvě o místech, která jsou na mapě bíle označena *Zde jsou lvi*). Podle tety Magdy byl můj tatínek modrooký a světlomasý židovsko-protestantský míšenec s běloučkou pletí. Maminka – taky míšenka – byla nádherně snědá, s vlasy jako havran.

Teta Magda, která se utěšovala, že „chudoba cti netratí“, byla dlouhá a štíhlá jako Marlene Dietrichová. Babička vypadala jako sestra

Natálie Nedošínské. Maminku znám z fotografií. Tatínek, než ji opustil, uznal, že je po čertech hezká. Škoda, že maminičina černovlasá sličnost nepřešla na mě. Za druhou generací už je pro mě tma, kam nedohlédnu. Třeba by se tam našel král, lupič anebo kníže? Zloděj koní nebo učenec? Jestliže se dívám na Adlera, vím jistě, že naším pradědečkem není žádné ze siamských dvojčat. O mamince prohlášovala teta Magda, většinou kolem židovských svátků, že pocházíme z královského a kněžského rodu. Někdy vidím v duchu košatý strom s hustým větrovím, na němž sedí moji neznámí předkové, až ke goriílám a šimpanzům. Mohou se uchechtat, s ochlupacenou hrudí, dlouhýma rukama a nestříhanými nehty, jak mi zkomplikovali původ.

Občas hledám v zrcadle podobu s nějakou osvědčenou existencí. Flirtuju s představou, že máme společnou tetičku s Albertem Einsteinem. (Adler říká: „Jo, s paní Zwei nebo Dreisteinovou.“) Jistě jsem jako nemluvně žádná nádhera nebyl. Měl jsem se narodit do kanárkového žluta. Váha kilo devadesát. O několik dní dřív, než předpovídal lazebník, zato s podvážkou, s velkými chodidly a tváří tak scvrklou, že jsem vypadal jako vlastní pradědeček. Výraznější byla podle tety Magdy ta část, která se někdy odnímá kocourům nebo býčkům. A pak, co jsem vykonal údajně dřív, než mi dali najíst, jak jsem pana doktora pozlatil. Říkali, že to se tak záhy na svět nedělá. Budu vykuk.

Vzpomínám si na svoje první sny, než jsem se narodil, ještě v maminičině břiše, bylo mi teplo. Potom se mi sen o teple propojil s německou holčičkou v mateřské školce, když nám byly čtyři. Nejspíš jsem ji miloval, jestliže je láska opakem strachu ze samoty, tmy a zimy. Radost z nového přátelství. Náhlá náklonnost. Touha. Hledal jsem ji na dětském hřišti, u provazové houpačky, na které jsme se společně zhoupili. Opředl mě smutek, že nepřišla. Někam se odstěhovali. Vracela se mi opakovaným snem o teple a světle, které vydává holčičí tělo. Byly jí pořád čtyři, i když mně bylo osm a pak šestnáct, dvaatřicet a nakonec šedesát čtyři. Třeba se láska bere tam, odkud přichází úzkost. Z touhy po čistotě, družnosti nebo blízkosti. Čert ví.

Kreslil jsem v předškolním věku ze všeho nejvíc panáky s necudně vztyčeným pohlavím. To si asi teta nevymyslela.

Seznam mých hříchů by nebyl dlouhý, zato vydatný. Ve zlosti jsem si schopen přát zánik nepřátel, jako by byli méně než krysy. V duchu je topím nebo neušetřím krveprolití.

Mezi patnácti a šestnácti, za války, v terezínské velké pevnosti - ghettu, kde mi bylo dáno dozrát jako dítěti v dospívajícího a jako dospívajícímu k první zkušenosti, jsem se dostal prvně do žaláře pro krádež žárovek. Stačilo je hodit proti zdi, aby se báječně rozprskly jako granát. V ženském oddělení jsem poznal krasojedkyni Inge, s uměleckým jménem Tanga, podle rodného listu Soňa, z německého cirkusu Odeon, která mě zasvětila do tajů množení. Byla to prostitutka spíš příležitostná, ale tvrdila, že na to, co provozuje, výuční list nepotřebuje. Chlubila se, že její rodiče v Německu vědí, co dělá, aby se mohla ve zdraví vrátit.

Zajímalo ji, jestli se mně to moje první líbilo. Nelíbilo.

„Neházejme perly sviním,“ řekla. Nechtěla vědět proč.

Její družky ve vězení už měly nejlepší sezónu za sebou. Nabízely mi zkušenosti z první ruky, ale dal jsem – jak v tom věku bývá zvykem – přednost tomu, co člověk dokáže vlastními rukama, a obdivu neuměle nakreslených krás na zdech a po stropě cely. V noci vstávaly z mrtvých. Oživlé se mě dotýkaly teplými rukama, velice něžně, líbaly mě na ústa a mezi nohy a dovolovaly, abych s nimi dělal, co srdce ráčí. Vracely mi to soucitně a vášnivě. Mělo to nevýhodu, že jsem se nakonec ocitl zase sám. Cestou přes vězeňský dvůr na umývárnu na mě stařeny z ženské cely pokřikovaly, co ze mě roste, ačkoli jsem se jich nedotkl. Snad právě proto. Jedna z těch, jichž jsem se štítil, mě pohládila špinavou dlaní po vlasech. Řekla, že je ve mně něco čistého.

Správce věznice, vysoký štíhlý profous s miloučkou tváří, mi zabavil spis van de Veldeho Dokonalé manželství. Přál jsem mu to nejhorší. Aby byla jeho hezounka žena ovcí. Škoda, že mu neporodila ježka. Snad jsem uznal v koutku duše, co si chtěl nastudovat. Ve skutečnosti jsem ho nelitoval, ani když odešel z Terezína zářijovým transportem 1944 do Polska a tam skončil – jako všichni ten den – i s novomanželkou a dětátkem. Mám strach, že jsem ho nezprostil viny ani dodatečně.

Tolik k mé úvaze, jak se – s odstupem – vidím.

Ze všeho nejvíc odsuzuju podlost, i když se bojím, že v konečném součtu ne vždycky tu vlastní. Poučil jsem se záhy, že zneužívat moc vůči slabším jako nacisti není otázka rasy, národnosti nebo náboženství. Nacisti si všechno zlo nevymysleli. Bylo ve vzduchu už před nimi, zůstalo i po nich. Jen ho ochotně a horlivě zapřáhli do svých služeb.

Má první prostitutka Tanga říkala: „Jsi normální jako já, jen podle nacistů jinak normální – nenormální, zvrhlý rodem.“

„Mám snad drápy jako prase?“

„Je to hrůza,“ říká Adler. „Člověka trestají za to, že se narodil.“

Souhlasím. Musím mít v genech mstivost. Namísto svědomí – vůči někomu – lhostejnost. Sahá to od boha pomsty a laskavosti k bohu odpuštění rabína Cytrona z Belgické 25? Nebo jsme v něčem každý sám svým okresním vlastním bohem? Jsem často morálně neutrální, jak o sobě říká Adler. Ne nemo, ale amorální. Víím svoje a dávám přednost tomu dělat věci správně, ale morálku a pravidla, soukromé zákony, si určuji sám.

Jsem tedy v duchu nazpět v Itálii, u Paláce spravedlnosti. Na bílém mramorovém schodě seděl stařec s čapkou *L'Unitá* a nastavoval dlaň k nebi, jako by chytal déšť. Hodil jsem mu desetiliru. Holedbal jsem se tím sám před sebou? Národní banka mě královsky nevybavila. Jak napsal hlavní stařík v *My přijdem*: „*Odstranili jsme s konečnou platností vykořisťování člověka člověkem. Místo zlatého telete máme práci. Místo poklonkování kapitálu čest. Peníze už nejsou a nebudou naším pánem. Kdo nepracuje, ať nejí.*“

Žebrák mlel z posledního. Krůpěje deště mu hopkaly z nosu do úst. Chtěl jsem změnit svým okamžitým blahem mizerií svých vzdálených bližních? Staříci z *My přijdem*, ti první, co obsadili tiskárnu a dům, kde dřív sídlil *Prager Tagblatt* a potom *Der Neue Tag*, to ve jménu revoluční spravedlnosti obrátili vzhůru nohama. Zbývá otázka, jestli to tím přestalo platit.

Pán na mramorovém schodě mi ani nepoděkoval (některým žebřákům je možná lepší nedat). Za nic si člověka nevšimnou (nebo mu vynadají) a za málo jím pohrdají.

Zmogle jsem se dolouдал až k hýřivému středu města, zase po via Cavour. Občas jsem poškádlil taxikáře. Vykukovali zpod placatých čepic, jsem-li potenciální zákazník. Měl jsem to v očích a na nose: přišel jsem si sem užít, abych si příště užil ještě víc. Na rozdíl od Adlera, který měl za to, že ve světové soustavě koncentračních táborů si může leda vybrat, bude-li vězněm nebo žalářníkem, nic mezi tím, nebo alespoň ne na dlouho, protože je to už dopředu určeno v nějaké (a nezáleží na tom jaké!) nomenklatuře, jsem tak úplně nevěřil, že kdo si hraje s ohněm, spálí se anebo že kdo s čím zachází, tím schází. Nebo že každá katastrofa je pouhou předehrou k té příští, ještě větší, asi jako první a druhá světová válka, abych si jenom zkusil představit tu třetí. To nejhorší, jak jsem si chtěl myslet, se mě už netýká. Svě penzum jsem si už vybral. Oba jsme zkoušeli vykrádat talmud ve prospěch revoluční současnosti.

„*Figlio di mignotta*,“ prohlídl mě jeden z taxikářů. „Ty zkurvysynu.“

Druhý se nechal slyšet: „*Porco, disgraziato!* Prokletá sviňko.“

„Nazdar, mládenci, nic ve zlém,“ odpověděl jsem česky, což jim ledacos vysvětlilo. V zádech jsem slyšel ještě pár rčení. *Porco madonna. Putana. Maledetta la miseria! Li mortacci tua. Cazzo! Testa di cazzo. Coglione!*

Kletby v říjnu slyšeti, být zaražen. Automobil, smyky. Ojeté pneumatiky, úpadek. Zubili se jak zmoklí čerti. Houkali na mě. Nemohli si stěžovat; měli fiaty, lancie a hispano-suizy a isooto-fraschini, žádná druhá liga.

Ubytoval jsem se v hotýlku se jménem, které konejšilo i vyvolávalo žízeň, Zlatý nektar. Padlo to na čtvrt' sýrařů a prádelen. Na druhých dveřích stálo: *Albergo*. Nerozlišoval jsem mezi *albergo a pensione*. Byl to první hotel, v němž jsem přespal. Jak říká Adler (a moje teta Magda), není hanba být chudý, ale velká sláva to taky není. Coby hotelový host jsem byl ještě panna. Zlatý nektar byl můj ženich. Bylo to poměrně krásné a krátké šťastné manželství. Pronajali mi podkrovní světničku (otočit na pětníku, s výhledem na kus nebe a dvory přes okap) na čtrnáct dní, přiměřeně mé kapse. Strop jako kůže hye-

ny skvrnité, zdi místy mírně zvlhlé, dvě stěny s nezasklenými reprodukcemi Modiglianiho smutných nahých krás, ne zrovna při těle, s protáhlými rysy, jako by předtím, než je maloval, zapomněly snídat, obědvat i večeřet, o spaní nemluvě (pokud jde o spaní, měl jsem své představy).

Na návrat bylo brzy. Věřil jsem, co ulovit, jak nejlíp zabít čas. Začínalo mě studit. Ve skutečnosti jsem nechtěl, aby mně začal vypasený maestro Cézare Zamponi nabízet večeři, za asistence své ještě tělnatější choti Fiorelly, mísu s makarony a salsu jiskřivě krvavých barev. Všechno přicházelo na stůl rychle. Vidím a cítím na patře a v chřípí vůně jídel a muškátu nebo cinzana a baculaté paže a kyprá bílá ňadra a sladký dech manželky Cézara Zamponiho. Zatímco jeho chlupaté ruce čerily tišinu vedra a odháněly mouchy, řinuly se z něžných velkých úst paní Fii (jak jí zkráceně říkal) vodopády doporučujících slov.

Přicházela na stůl *Grappa Strega* a s jídlem, jako obvykle, mi rostla chuť. Po prvním doušku se mi už nezdála paní Fiorella tak cudná a maestro naivní i nevyzpytatelný. Káva v konvici z piemontského porcelánu, na javorovém prkýnku ve tvaru srdce Gorgonzola, Pecorino nebo Ricotta, sýr tak jemňoučký, že se kapal citronem a jedl pocukrovaný. Sbíhaly se mi sliny. Představil jsem si tvary nádobí, lesk příborů. Ačkoli jsem si potpěl na váhu a zbytečně nezakládá na sádlo (ze strachu, abych neztloustl, nezošklivěl nebo nezpohodlněl), hledal a nacházel jsem v sobě rysy společné s mou první, poměrně dávnou, ale nezapomenutelnou prostitutkou. Nemělo to s přejídáním co dělat. Spíš s dluhy. S kabátem z ostudy.

Jak říká Adler: „K přítomnosti mám vztah, jako když člověk svádí ženskou, se kterou se chce vyspat, ale ne se na ni uvázat.“

Adlerův pitomý vtíp. Cizinec v letech osloví před hotelem Jalta sexuální pracovníci určenou hostům z kapitalistické ciziny. „Kolik by to stálo vstoje, soudružko kurvo?“ A ona mu vrazí facku, aby si tu soudružku propříštlé odpustil.

Mohl jsem si představit, jak mi maestro nabízí „ještě kousek goudy“.

Cedilo a odpoledne se nachýlilo ke konci. Děšť srážel velebné vyzváňení chrámu svatého Petra a svatého Marka. Přestal jsem myslet na to, že to byli původně židi. Nebo že židovství a křesťanství jsou sestry (ne

vždycky v nejlepším sourozeneckém vztahu). Za chvíli bylo sedm. Zvonení se propojilo se zvonky menších kostelů a kostelíků z koutů města. Jako když je slyšet z dálky hrát potulné muzikanty. Spojovalo to konec dne a začátek večera. Množství rozechvělých nápěvů. S šerem a deštěm to vyvolávalo stesk, kterému člověk porozumí až později. Úzkost i smíření s plynoucím časem. Ta hranice, na které už člověk ví, že bude muset začít počítat spíš západy slunce než úspěchy a spořitelní knížky. To se mě tehdy ještě netýkalo. Věděl jsem, že uslyším zvony mnohokrát. Dotlouklo sedm, asi osmkrát. Stihli v Římě postavit pro všechny svaté kostelík, kostel, chrám? Adler měl knihu o dějinách trestu smrti (měl také spis o dějinách nader) s rytinami všech svatých, včetně někdejších souvěrců. Nechtěl jsem myslet na to, koho rozčtvrtili ve jménu svatých nebo ve jménu náboženství, z koho stáhli kůži, utopili s kamenem kolem krku a tak dále a tak podobně.

Byl jsem tomu blízko. Na někoho hodili hady, jiné předhodili lvům, třetí natahovali v kole, usmýkali za koněm nebo dali rozšlapat slonům, nabodli na kůl, vrazili do hrdla nůž. Duchovní nechávali zemřít v kleci, aby to bylo bez krve. Některé zazdili. Hladomorny se také nedaly zapomenout.

Chtěl jsem vychutnat posledních pár dní v Římě. Nejen v mém cestovním rozvrhu, i v mém rozpočtu se chýlilo ke konci. Abych nezmo-kl docela, vešel jsem do pasáže, v jejímž vchodu seděl na kamenném podstavci vousáč s bronzovým štítkem pod levou rukou. Do balvanu vytesaný Mojžíš.

V pasáži bylo sucho a teplo. Z kavárny pár kroků dál vyplouvala hudba, na stěnách a ve výkladních skříních plakáty. *Nudíte se? Navštivte Sicílii. Sedmnáct pokojů s výhledem na moře. Nejlevnější mimosezonní ceny světa. Děti a vdovy za polovic. Polopenze.*

Dál bylo: *Tahiti, kouzelné ostrovy slunce. Tajemství věčného mládí. Krásné a ne drahé. Dostupné všem. Neklesejte na mysl. Opalujte se krémem Tahiti.*

A: Přijed'te do Izraele, nejmladší republiky světa, lodí. Podáváme i nekošer. Na palubě bazén, akvárium a modlitebny. SS Theodor Herzl.

A pod tím. *Jóga Kundalini i pro začátečníky.*

Z kavárny voněly stroje s espressem, oslnivě lesklé. Z krámu vanul Chanel 5 a 22 v lahvích tak velkých, jako by to byl ocet.

Skoro jsem byl rád, že odjedu nazpět, kde to znám. Adler vyčetl, než jsem odjel, v zakázané literatuře, že Lenina odpráskla židule Kaplanová. Snažil se smířit se s tím, že ve jménu vědeckého socialismu napustili mrtvolu voskem a pryskyřicí jako faraona z roku raz dva.

Prohlížel jsem si lidi v kavárně a v krámech jako neznámý druh. Dvě dámy se bavily německy; obdivovaly navzájem své oblečení. „Za deset let se mě zeptejte na adresu mé švadleny, má milá.“ „Ach, díky, jste laskavá.“ Měla hrud' chráněnou kostěným pancířem. Zhoustlo tu lidmi a deštníky. Potřeboval jsem se ujistit v něčem, co bych nedovedl pojmenovat. Končilo filmové představení v jednom ze dvou kin v pasáži, první Rio a druhé Buenos Aires. Začal jsem si prozpěvovat Voskovce a Wericha, abych se necítil tak cize.

*Byli kdysi dnové,
kdy i praotec Noe
se bál...*

Pohledem jsem se zastavil v nápisech. Plápolaly v barevných žárovkách. *Orfano. Jděte a zhlédněte. Budete se bavit, plakat i smát.*
Nápěv v mé hlavince spěl utěšeně dál:

*Jestli tahle potopa nepřestane,
ani noha naživu nezůstane...*

Otočil jsem se. Obě příslušnice poražené velmoci se odváděly pod paží. *Orfano*, sirotek. Světla protékala v mléčných trubicích. Bledá modř, zkomírající nachová. Krvavá červeň. Plakát v nadživotní veličnosti, ve řvavých barvách, zpodobňoval patnáctiletou, pokrčenou za děravou španělskou stěnou a snažící se rukama zakrýt, co plakát naopak odhaloval.

Žárovky zhasínaly ob jednu. Sršelo to do pasáže jako ohňostroj. Další světýlka ohlašovala příští program: Velké „D“ jako drama, „S“ coby senzace a název.

Požár bolševismu. Krutá romance lásky. Veliké naděje, ohromné zklamání. Láska, prostituce, hořké vystřízlivění.

Houby s octem. Namalovat ženskou, aby ještě řvala, by nedokázal ani Salvador Dalí. Váhal jsem, mám-li si koupit lístek. Padly by na to dvoje jahody se šlehačkou, osm káv espresso. Dá se vždycky ještě utrhnout zakázané ovoce, pod záminkou, že to odsuzuju. Vynahradím si to v Praze. Půjdu na *Pád Berlína*.

Kromě toho se tu potloukalo pár pobudů, na které se nedostala klekátka ve vytápěných římských kostelech. Hodlal jsem zachytit na svůj isopan ISS některého z nich. Nakonec fotoreportér pracuje, i když se baví, nudí anebo mokne a zase se suší. Vypakoval jsem si náradíčko. Jednou mi Černý Pepe, Luster Liebling, ještě v Belgické 25 přinesl od jedné dámičky magazin, kde jsem našel celou galerii takových obejdů s palcovým titulkem „*Před potopou*“. Mazlil jsem se s představou, že obrázky nesou můj podpis. Dva usmrkánkové se prali o vidličku s ulámanými hroty, skoro rezatou. Ten, co vidličku bránil, měl ruku v pásce. Z obou crčela voda. Vypohlavkoval je vzápětí zřízenec v pruhovaných řeznických kalhotách. Šeptal si nadávky, které jsem znal od taxikářů. Bůh jako prasnice a zrezivělé hovado byly ty mírnější. Než jsem je stačil zvěčnit pro *My přijdem* s titulkem „*Po potopě*“, získal ten zdravý vidličku a prchal do deště, druhý za ním, k úlevě zřízence. Byli sehraní? Zachytil jsem pár momentek. Nestihl jsem, jak vylítli na ulici. Zakryli mi je ti hezky oblečení.

Hledal jsem jinou kořist. Strčil jsem kameru do brašničky. Po paměti jsem ji zapojil, s tím, že půjdu o štaci dál. Vtom mě v duchu začal štípat ukazováček s palcem levičky do zadnice, zatímco jsem pravičkou držel řemen. Snil jsem, či bděl? Byl ten člověk v koutě, kam mě zavedly moje zvědavostní zšedlé oči, opravdu Vili Feld? Někdejší Casanova, don Juan nebo čím byl sám za sebe na různých místech, za odlišných okolností, můj spoluvězeň Vili Feld?

Stál tam už hezkou chvíli, u pochroumaného odpočívadla. Patřil k němu vyhrnutý límeček kropačného kabátu, z kdysi dobré látky, dávno zborčené borsalino, stažené hluboko do čela, a uzounká, inteligentní tvář, šedé oči, připomínající povědomou *třpytku*, zároveň trochu ztracené, jako oči loveckého psa? Stačil tak rychle zestárnout, nebo to zavinil můj pohled?

Měl ve výrazu nastřádanou úzkost, únavu, nebo opotřebovanost? Nebo to byl jen spěšný první dojem?

Znal jsem pár stránek jeho životopisu. Odhalil mi, mimoděk, do čeho nedovolil doma nahlédnout nikomu? Nebo to byla porce, o které chtěl, abych věděl?

Odhalil jsem rychlými očima jeho dozadu ustupující lebku, výrazné čelo a ostrý nos a sevřené rty, které se chvílemi pootvěřely, jako by si něco četl nebo v duchu přeříkával. Vypadal starší? Unavenější? Zíval a zakryl si rukou ve žluté rukavičce ústa. Ve druhé měl špacírku, s deštníkem v holi. Byl kdysi první, o kom jsem si myslel, že hledá-li hrdinu, zbabělce, upřímnost nebo tajnůstkářství, nebo slitinu toho všeho, musí to hledat v sobě. Přehlédl jsem jeho střevíce, kůži zebu. Nedalo se poznat, kam se díval. Snad dovnitř. Byl to týž Vili Feld, se kterým jsme se naposledy viděli v Praze, předtím v Německu, v několika notoricky „německých“ poutních válečných místech, buď na okupovaném polském území, jako Auschwitz-Birkenau, nebo ve velké pevnosti v Terezíně? Když mi bylo patnáct, zářilo z jeho šedých očí tajemství, asi jako vyzařuje dýmáček v noci. Co nikdy nesdělil. Co z něho nikdo nedostal. Napadlo mě okamžitě, že takhle ho asi nikdo z jeho starých známých, mužů a hlavně žen, ještě nezastihl. V Praze a předtím se zdál uhněten z jiných látek. Něčím mě ohromil, ale dal mi zároveň čas se vzpamatovat, protože mě ještě neviděl. Taky mi bleskla hlavou možnost nevinně zmizet. Zlomem myšlenky. Dovolával jsem se v duchu Adlera.

Byli jsme jako špendlík a magnet. Nebyl bych uměl povědět, kdo byl v té chvíli špendlík a kdo magnet. Utekl sem před deštěm jako já, nebo přicházel z kina, anebo se na představení chystal? Vytušil jsem v něm nerozhodnost nebo váhavost. Nedal se určit její zdroj nebo cíl.

Hledal jsem v jeho tváři to chlapecké, co v ní měl, když jsem ho viděl poprvé.

Udělal jsem k němu pár kroků. Ještě pořád mě nespátřil. Ničeho si nevšímal, zahleděn do sebe. Nevím, jestli jsem byl rád nebo nerad. Znovu zazíval. Teď se mi zdál elegantnější, živější, ne tak vyčerpaný. Jeho oči ne tak krhavé. Měly v sobě odjakživa *třpytku*, inteligenci, tajemství každého člověka. Blížkost i vzdálenost, pochopení nebo lhostejnost, kterou ovládá – v sobě i vůči druhým – jako tykadlo nebo poznávací znamení anebo výzvu, signál, varování nebo pozvání, navštívenku, hádanku a některá proč i proto.

V Praze se už proslechlo, že odjel do Izraele. Teď jsem ho viděl v Římě. Mohl být tady i tam? Hledal jsem ve *třpytce* jeho očí, jež mne ještě nespátřily, obraz života, který oči prozrazují nebo zakrývají. Odpověď na něco, nač jsem se ho ještě nezeptal. Cosi mi nehrálo.

Měl v očích exodus, ne s velkým písmenem, a možná i ten? Knihu Kazatel? *Marnost nad marnostmi a všechno je marnost? Věk jeden pomíjí a jiný věk nastává, ačkoli země na věky trvá? Vychází slunce i zapadá slunce a k místu svému chvátá, když vychází? A: Všechny řeky jdou do moře, avšak moře se nepřepřlňuje? Sem i tam chodí vítr?* Nebyl náhodou první, kdo si zarecitoval svého rabínského dědečka? Přehodil si špacírku z levičky do pravé. Přešlápl si. Opřel se o odpočívadlo, ještě nerozhodnut, co udělá nebo neudělá, kam odsud půjde.

Teď už mě musel vidět. Viděl mě.

„To buďte dlouho živ a zdráv. Pane Feld!“

Trhl sebou. Rychle se zorientoval. To jste vy? říkaly jeho oči.

Povědomá *třpytka*.

„Kde se tu berete?“

„Kde se tu berete vy?“

Krátká výměna, slovní ping-pong.

Už se vzpamatoval. Poznával jsem *třpytku* jeho očí, zájem, který hledal, co je spodní proud, co je déle ve vzduchu, a s každou odpovědí, na každý dotaz, už měl za kadlubem čela další tah a zároveň se smál očima světu, který ho vyzýval v podobě nejrůznějších lidí k souboji, aby odhadl, co se dá vyhrát, co ne a kdy je lepší ustoupit než prohrát.

Co jsem ho znal, měl ve výrazu, ve *třpytce* očí to vítězné. Schopnost rozpřáhnout ruce a obejmout svět a vědět, že neselhal. Znal jsem doby, kdy se ve *třpytce* jeho očí zatáhlo. Viděl smrt desetitisíců a statisíců, než číslo překročilo milion lidí a podal mu ruku ďábel, aby se namočil účastí, asi na čtyři neděle jakožto pomocník kápa v táboře Auschwitz-Birkenau, jakkoli nedobrovolně. Přežil Auschwitz-Birkenau. Kdo tam byl v tu dobu, v říjnu 1944, kdy končilo plynování čtyř set tisíc maďarských Židů, které sem transportovali až naposled, a přicházela zase řada na ty druhé, aby se krematoria vytížila až do poslední chvíle, věděl svoje. Za to jsem ho neobviňoval. Osud ho postavil do okolností, jež by mu nikdo nezáviděl.

A pak tu poválečnou *třpytku*, kdy se v jeho očích snoubila radost a smutek. Připojil se k těm nepočetným, kteří hledali své roztroušené. Chybělo jich mnoho. Mezi nimi jeho malá sestřička. Zjistil si na Židovské náboženské obci data a místa záhuby příbuzných. Kromě sestřičky, po které nezůstaly stopy. Vypadal, že se smířil s osudem.

Vrátil se do Prahy s těmi, kteří už nikoho nehledali. Byla to různorodá garnitura. Nedomáhali se ničeho, rádi, že jsou rádi. Záviděl vojákům zahraničních armád ze západu i z východu, že na ně někdo čeká, ale neměl komu vytykat, že na něj nečekal nikdo. Odložil úvahy o ztrátách na později. Nedalo se odhadnout, co cítí. Snažil se to na

sobě nedat znát, jako se člověk stydí za to, že zchudl, nebo za nemoc nebo nechce nikoho zatěžovat. Myslel si o stavu světa svoje. Věděl, že na tom není nejhůř. Vrátil se s hlavou na krku, s rukama a nohama. Setřásal ze sebe válku jako pytel s blechami. Nikdo mu nic nevyčítal. Lidé z jeho baráku byli do posledního mrtví. Kde není žalobce, není soudce.

Dostal v restituci nazpět svůj předválečný krám vedle obchodního domu Ara, Amschelberg a bratři, koberce a korková linolea. Nestěžoval si. Snažil se navázat tam, kde přestal. Věděl, že je to, jako by starší dáma podala přihlášku do tanečních. V osmačtyřicátém o obchod přišel. Byl zvyklý ztrácet. Neztratil život. Spočítal si, co mu zbývá. Odešel.

Teď měl v očích to trojí. Nebo to steré.

Tak jako já jsem odhadoval jeho, s výletem do minulosti, udělal si on procházku stanicemi mého života, včetně té poslední. To bylo fotoreportérství v *My přijdem*.

Zešíroka jsem se usmál. Napřáhl jsem ruku. Svlékl si rukavici. Vzal mou dlaň do své.

Měl pevnou, velkou, trochu studenou dlaň, třebaže v rukavicích. Připomenulo se mi tím ledacos. Pocítit živočišné teplo toho druhého znamená vědět, že žije. Odeslo si to z lágrů hodně lidí. Nebylo to jen podání ruky, stisk, dotek ramene, poplácání po zádech. Znamenalo to život.

„Vilí?“ oslovil jsem ho křestním jménem.

Pásl jsem se na jeho překvapení. Měl ve svých šedých očích to staré, vědoucí a moudré nebo bdělé. I to opatrné. Měl za to, že se před ním vynořil duch? Pootevřel rty. Vycenil zuby. Nadechl se. Čekal jsem, co řekne. Na hlas, který jsem dobře znal.

„Pořád dovedete člověka překvapit,“ řekl.

„Kde jste se tu vzal vy?“ vrátil jsem mu to. „*Wanderlust?*“

Viděl, že jsem mu vyšel vstříc.

„Neříká se *wandern macht das Leben süß*? To bych se mohl zeptat já vás.“

„Nic jste nezapomněl,“ řekl jsem. Byl bych rád věřil, že toulání život oslazuje.

Slovíčko *Wanderlust* mi připomnělo Terezín, když jsme ještě nevěděli, co nás čeká. O Auschwitz-Birkenau jsme neměli tušení. Němci nás konejšili přísliby o přesídlení, zakotvení a normalizaci. O konečném řešení stádného života, židovské otázky. Vše slovníkem jednoho z kulturních národů planety, spolehlivé německé civilizace. *Wanderlust* zavánělo starými časy, když ještě platilo heslo spokojené střední vrstvy *žít a nechat žít*, než ho Němci vyvrátili. Neslo ozvěny letních nebo zimních středisek, přímořských lázní a pro ty odvážnější exotických ostrovů mezi Jávou, Sumatrou a Borneem, Bali, ohlasy popěvku Kurta Weila *Surabaja Johnny* a středisek od Biaritz po proslulé lázně Biskajského zálivu a italské Riviéry.

„Kolik máte času?“ zeptal se.

„Už dlouho jsem ho tolik neměl,“ odpověděl jsem mu.

„Výtečně,“ řekl.

„Co jste ztratil v Itálii, Vili?“

„Hledám zlaté rouno. Není mi ještě padesát. Kdo neriskuje, nevyhrává.“

„Podle hesla kdo se bojí, nesmí do lesa?“

„Když to tak chcete vidět.“

„Vidím, že jste pořád první výkonnostní třída,“ řekl jsem, aby zároveň viděl, kam se počítám. „Do smrti dobrý.“

„Musím se snažit,“ řekl. „Jak se to zpívalo v Praze po válce? *Přes spáleniště, přes krvavé řeky* a tak dále. Naše pluky krácejí neochvějně. Předtím pochod ruské tajné policie.“

Překvapilo mě, na co byl po Auschwitz-Birkenau a po pochodu smrti citlivý. Potuloval se Prahou. Nevěřil, že je mír. Všude plno maminek s dětmi, které se musely zrovna narodit. Tři dny se rozhodoval, kdy se odváží na hřbitov. Byl se podívat do Stromovky a na Veletržní palác, odkud ve dvačtyřicátém odstartoval válku. Překvapilo ho, že nádraží v Bubenči, kde se navagonoval do prvního transportu, vypadá na vlas stejně. Napadlo ho, že by neměl obviňovat nádraží nebo vlaky. Ve Veletržním paláci na slavníku vedle něj rodila matka, která ještě netušila, že její děťátko spálí v jámě a ji zaplynoují cyklo-nem B. Do Veletržního paláce nacpalo pražské gestapo dva tisíce lidí.

Než viděl poměry v Auschwitz-Birkenau. Pak se mu Veletržní palác zdál nickou. Nemusel si lámat hlavu, kolik lidí, kteří prošli palácem, se vrátilo. Hrstička, ke které patřil. Český židovský důstojník, který za mobilizace dostal kulku do boku a vyoperovali mu půl ledviny a marně žádal ve Veletržním paláci na slamníku o doktora, zemřel ve vlastních výkalech. Mluvil lámanou češtinou. Vyčítali mu v nemocnici, než ho dopravili na slavník na shromaždiště před transportem, že to na sebe svým němčením přivolal. Důstojník gestapa nařídil, aby ho vynesli, ale slavník nechali na místě pro další, co nastoupí po něm. Udělal poznámku, že generál Heydrich v Praze také neumíral, jak si přál.

Nemocný šeptal, že vědět, jak skončí, podřezal si žíly nebo si vzal kapičku jedu. Matrace důstojníka páchla zvratky, močí. Nemohl spát pro množství blech. Žraly ho štěnice. U vchodu museli odevzdat všechno a dostali potvrzení. Němci byli pečliví. V. F. se bránil nechat si otrávit mír jedem, kterým ho zohavovala minulost. Slyšel otázku udivených: „*Jak to, že jste se vrátil?*“ „*Vý jste to dokázal přežít?*“ „*Říkali nám, že jste zašli všichni.*“ Myslel na ty, co se tenkrát snažili odcházet a odevzdávali své poslední věci.

Byl ráno na pamětní slavnosti za zavražděné muže, odvrácené ženy a zašantročené děti z Lidic, srovnaných odplatou za atentát na Heydricha se zemí. Za atentát vypravili Němci pět židovských transportů za sebou do Lodže, Pobaltí a Běloruska. Nevrátila se ani duše. Na slavnosti o nich nepadla zmínka. Lze nacpat do tmy zapomnění lidí, jako je cpali do plynových komor? Na druhém konci veletržního shromaždiště, z něhož si pamatoval žluté světlo žárovek patnáctek, které sotva rozrážely noc, a kde slyšel starou matku, která ujišťovala svou dceru, aby se nebála, že se jistě obě vrátí. A hlasité kroky německých četníků a vojáků Waffen-SS. A hudbu. Po válce tu postavili kolotoč. Děti výskaly. Propojilo se mu to s úsvitem, kdy odcházeli z Veletržního paláce, z prostranství Rádiového trhu, na nádraží, liduprázdnými ulicemi věnčenými českou policií a německými strážnými oddíly.

Kolotočová hudba, podobná flašinetu. Flašinet za to mohl asi tolik jako nádraží, vlaky a vagony.